

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ

Марина Рудая,
к. е. н., доцент
кафедри
фінансових ринків
Національного
університету
державної
податкової служби
України

Узагальнено діючу практику оподаткування кредитних спілок та опрацьовано вплив на результати їх господарської діяльності. Виявлено проблеми та наслідки нових умов оподаткування для кредитних спілок.

Механізм оподаткування операцій різних небанківських фінансових установ має свої особливості та прямо впливає на їх розвиток. Знайшовши оптимальну систему механізму оподаткування небанківських фінансових установ, з'являються можливості стимулювати подальший розвиток даного сегменту фінансового ринку і перетворити його у гідного конкурента банківських структур на вітчизняному просторі фінансових послуг.

Невід'ємною складовою небанківського фінансового сектору України є такі установи як кредитні спілки. Сучасна практика оподаткування кредитних спілок показує, що їх фінансова діяльність безпосередньо не підлягає оподаткуванню, а кредитні спілки, відповідно до Закону України „Про кредитні спілки” [1] та ст. 157 Податкового кодексу (далі - ПКУ) [8] є неприбутковими установами. Водночас, не можна вважати питання оподаткування діяльності кредитних спілок вирішеним, а самі кредитні спілки виведеними з поля зору податкового нагляду. Нині в Україні ставиться питання про зняття з кредитних спілок статусу неприбуткових організацій, прирівнюючи їх діяльність до банківської. Проте, слід враховувати, що реалізація такого підходу приведе до позбавлення податкових пільг та закриття невеликих кредитних спілок.

Серед наукових праць, присвячених питанням діяльності кредитних спілок як професійних учасників фінансового ринку, слід виділити роботи М. Белгородцева, А. Крисоватого, Д. Леонова, Т. Сисоєвої, В. Унінець-Ходаківської та ін. Водночас нові умови господарювання та вплив Податкового кодексу України на рівень оподаткування діяль-

ності кредитних спілок вимагають посилення наукових досліджень.

Метою дослідження є узагальнення особливостей діючої практики оподаткування діяльності кредитних спілок та обґрунтування впливу змін оподаткування на стан їх господарської діяльності.

Через недосконалість податкового законодавства у сфері фінансових послуг виникає проблема прозорості, взаємоузгодженості та справедливості податкового навантаження на різні види фінансових послуг. Насамперед варто зазначити, що нині кредитні спілки діють на основі самофінансування, несуть відповідальність за наслідки своєї діяльності та виконання зобов'язань перед своїми членами, партнерами та державним бюджетом.

Після введення в дію Податкового кодексу України надано право неприбутковим установам та організаціям (крім бюджетних) самостійно приймати рішення щодо порядку оподаткування (на загальних підставах чи бути включеними до Реєстру неприбуткових установ та організацій) та, відповідно, при реєстрації неприбуткових організацій у податкових органах їм привласнюється ознака неприбутковості, від якої залежить порядок оподаткування цих організацій та отримання податкових пільг [8]. А відтак, відповідно до підпункту 157.12 ст. 157 ПКУ право кредитної спілки на користування пільгами щодо оподаткування податком на прибуток виникає після внесення такої організації до Реєстру [8]. У разі отримання прибутку від неосновної діяльності неприбуткові установи та організації є платниками податку на прибуток. Податок вони також повинні сплачувати при отриманні доходів, що

підлягають оподаткуванню відповідно до розділу III Податкового кодексу [8]. Якщо кредитна спілка отримує дохід із джерел інших, ніж визначені в п. 157.4 Податкового кодексу. Податок на прибуток визначається як різниця між сумою доходів, отриманих із таких інших джерел, та сумою витрат, пов'язаних з отриманням таких доходів, але не вище суми таких доходів, при цьому сума амортизаційних відрахувань не враховується [8].

Слід зауважити, що важливим аспектом створення кредитних спілок та надання їм статусу неприбуткової організації в цілях звільнення окремих видів доходів від оподаткування податком на прибуток було забезпечення населення дешевими фінансовими ресурсами, тобто пріоритетною була соціально-економічна ефективність. На жаль, нині в діяльності кредитних спілок відсутня соціальна складова, а з джерела дешевих позик вони перетворились на осередки досить рентабельного бізнесу.

Доходи кредитних спілок розподіляються виключно між їх учасниками в порядку, встановленому відповідним законом (п. 157.10 ст. 157 ПКУ) [8]. Відповідно до ст.19 Закону про кредитні спілки [1] передбачено, що майно кредитної спілки формується, зокрема, за рахунок: вступних внесків; обов'язкових пайових внесків; інших внесків членів кредитної спілки (крім внесків (вкладів) на депозитні рахунки); благодійних внесків. У свою чергу за рахунок цільових внесків членів спілки, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб і безоплатно отриманого майна й необоротних засобів формується додатковий капітал кредитної спілки [1]. Враховуючи викладене, вступні, обов'язкові, додаткові та цільові внески членів кредитної спілки звільняються від оподаткування на підставі п. 157.4 ст. 157 Податкового кодексу [8]. Щодо благодійних внесків від інших фізичних та юридичних осіб, то положеннями ст. 157 Податкового кодексу не передбачено звільнення таких видів доходів від оподаткування [8].

Разом з тим, деякі з господарських операцій кредитних спілок щодо підвищення їх фінансових показників підлягають оподаткуванню. Наприклад, отримання доходів від переведеного кредитного боргу та процентів за нього

особі, яка не є її членом. У такій ситуації переведення кредитного боргу може бути вигідним для кредитних спілок в аспекті отримання кредитоспроможного платника, який поверне кредит та проценти за його користування, але може не бути членом кредитної спілки [3]. Відповідно до абзацу 3 п. 157.15 Податкового кодексу [8] до основної діяльності кредитної спілки не включаються операції з надання послуг не своїм членам. Унаслідок цього така господарська операція кредитної спілки підпадає під режим оподаткування та не стимулює кредитні спілки до вирішення питання проблемних кредитів [3].

Зокрема від оподаткування звільняються доходи кредитних спілок, отримані у вигляді пасивних доходів, під якими слід розуміти доходи, отримані у вигляді процентів, дивідендів, страхових виплат і відшкодувань, а також роялті. А відтак, відсотки за користування кредитами, що надані від імені членів кредитної спілки приватним підприємствам, які перебувають у їх власності є пасивним доходам і звільняються від оподаткування. Слід зауважити, що отримання плати за ведення кредитної справи розглядається податковими органами як додаткова послуга, яка не включається до понять «проценти», «пасивні доходи» та підлягає оподаткуванню податком на прибуток. Щодо оподаткування доходів за внесками (вкладами) на депозитні рахунки в спілках, то відповідно до ст. 167.2 Податкового кодексу [8], ставка податку на дохід фізичної особи становить 5% від бази оподаткування щодо доходу, нарахованого як процент на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці. Оподаткування цього виду доходу відкладено до 01.01.2015 р. [8].

Крім того, відповідно до підпункту 157.4 ст. 157 ПКУ [8] встановлено, що для визначення об'єкта оподаткування не враховуються доходи (рис. 1).

Таким чином, кредитні спілки хоч і є неприбутковими організаціями і від статутної діяльності не сплачують податок на прибуток, але вони охоплюють досить велику кількість членів, що сплачують податок з доходів фізичних осіб, а з січня 2015 року почнуть оподатковуватись ще й проценти за depo-

ДОХОДИ КРЕДИТНИХ СПІЛОК ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ

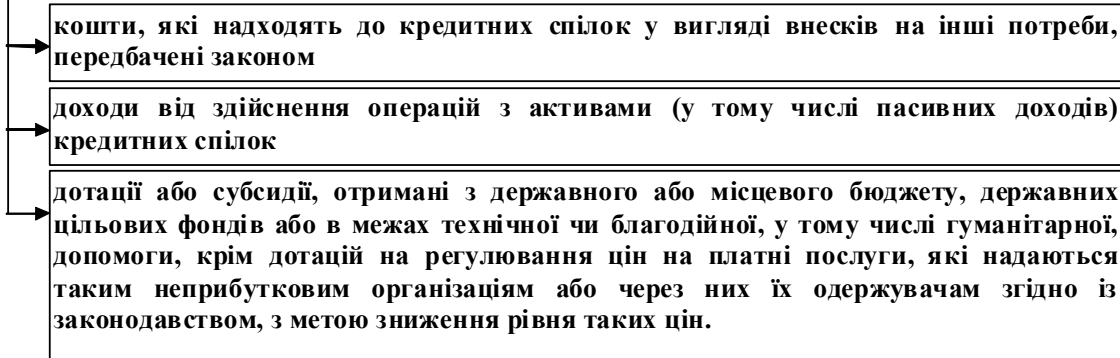

Рис. 1. Склад доходів кредитних спілок звільнених від оподаткування [8].

зитами. А відтак, кредитні спілки не лише задовольняють потребу своїх членів у взаємному кредитуванні, але й забезпечать поповнення державного бюджету.

Щодо застосування норми про звільнення від оподаткування доходів, отриманих від здійснення операцій з активами заслуговує на увагу, той факт що у п.157.4 ст. 157 ПКУ [8] конкретно не обумовлено перелік операцій, доходи від яких не оподатковуються. А відтак це викликає занепокоєння як державних податкових органів так і уряду, адже це є передумовою для запровадження фінансових схем з метою мінімізації оподаткування.

Податковий кодекс усуває значні суперечності, він впроваджує методологічні засади визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток, максимально наближені до бухгалтерського обліку, які передбачають що визначення та класифікація доходів і витрат здійснюється за принципом «нарахування та відповідності доходів та витрат», прийнятим у бухгалтерському обліку, тобто незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів, з урахуванням певних обмежень [8]. При відображенні у Податковому звіті оподатковуваних доходів слід звернути увагу на такі актуальні проблеми. Згідно з терміном, який наведений у Податковому кодексі (пп. 14.1.206 п. 14.1 ст. 14), до процентів, включаються платіж за користування майном відповідно до договорів фінансового лізингу (оренди) та винагорода (дохід) орендодавця як частина орендного платежу за договором оренди житла з викупом, сплачена фізичною особою плат-

нику податку, на користь якого відступлено право на отримання таких платежів[8]. Платежі за іншими цивільно-правовими договорами незалежно від того, встановлені вони в абсолютних (фіксованих) цінах або у відсотках суми договору або іншої вартісної бази, не є процентами. Таким чином, якщо кредитна спілка здійснює операції з оперативної оренди, то сума отриманої кредитною спілкою орендної плати не є пасивним доходом та не підлягає звільненню від оподаткування податком на прибуток. До того ж отримання таких оподатковуваних доходів має передбачатися статутом кредитної спілки і не суперечити її неприбутковому статусу.

Однією із специфічних податкових проблем є операція з отримання неприбутковою організацією поворотної фінансової допомоги. Це впливає з того, що одним з видів діяльності кредитних спілок, визначених ст. 21 Закону про кредитні спілки, є залучення на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, коштів інших установ та організацій виключно для надання кредитів своїм членам [10]. Найпоширенішою формою залучення кредитними спілками коштів інших установ є поворотна фінансова допомога. Обмежень щодо кола організацій, кошти яких має право залучати кредитна спілка, не встановлено. Проте основна проблема в податковому тлумаченні діяльності кредитних спілок, пов'язана з надходженнями, які кредитні спілки отримують у вигляді поворотної фінансової допомоги оскільки, допомогу кредитним спілкам часто

надають міжнародні донорські організації, оподаткування поворотної фінансової допомоги здійснюється на загальних засадах. Це означає, що отримання поворотної фінансової допомоги кредитною спілкою вважається доходом і створює відповідні податкові зобов'язання по податку на прибуток підприємств. Відповідно, повернення кредитною спілкою поворотної фінансової допомоги вважається витратами. Оскільки, як правило, доходи на зразок поворотної фінансової допомоги мають характер одноразових надходжень, радше ніж постійного доходного потоку, то найчастіше у періоди виплати поворотних коштів видатки кредитних спілок перевищують доходи, і сума прибутку таким чином є від'ємною [3]. Враховуючи це, в періоди, які підприємство закінчує зі збитками, його податкові зобов'язання також є від'ємними або воно має право на відшкодування частки своїх збитків з бюджету. На практиці, це право реалізується шляхом перенесення зафіксованих збитків такого підприємства на майбутні періоди, а відтак, обраховані майбутні прибутки підприємства зменшуються, а отже зменшуються його майбутні податкові зобов'язання.

Отже, оскільки проценти, умовно нараховані на суму поворотної фінансової допомоги від звичайного платника податку на прибуток, яка залишилася неповернутою на кінець звітного періоду, прирівнюються до безповоротної фінансової допомоги відповідно до пп. 14.1.257 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу [8], такі умовні проценти потрібно включати до доходів з інших джерел, позаяк їх джерелом є сума, що не належить до пільгової операції. У разі отримання кредитною спілкою допомоги від осіб, які не є платниками податку (у тому числі нерезидентів чи осіб, які мають пільги з цього податку або право застосовувати ставки податку нижчі, ніж загальна), і неповернення її на кінець звітного періоду таку суму допомоги потрібно відобразити в доходах, а при поверненні – у витратах [3].

Окремою нормою Кодексу встановлюється також процедура щодо особливостей особливості формування страхових резервів небанківськими фінан-

совими установами, а п. 159.3 цієї статті розкриває порядок відшкодування зазначеними установами сум безнадійної заборгованості за рахунок страхового резерву. Заслугує на увагу той факт, що з метою покриття передбачуваних збитків від неповернення кредитів ст. 20 Закону про кредитні спілки [1] передбачено формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернутих позичок. Податковим кодексом, а саме п. 159.2 ст. 159, встановлено, що відповідно до пп. 159.2.2 п. 159.2 ст. 159 ПКУ [8] розмір страхового резерву, який створюється за рахунок збільшення витрат небанківської фінансової установи, не може перевищувати розміру, що встановлюється відповідними законами про відповідну небанківську фінансову установу, але не більше 10 % суми боргових вимог, а саме: сукупних зобов'язань дебіторів такої небанківської фінансової установи на останній робочий день звітного податкового періоду. До суми зазначеної заборгованості не включаються зобов'язання дебіторів, які виникають під час здійснення операцій, що не включаються до основної діяльності небанківських фінансових установ.

Відповідно до пп. 159.2.1 п. 159.2 ст. 159 Податкового кодексу розроблено Методику Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 111 [11]. В якій визначено, що кредитні спілки при формуванні та списанні страхового резерву керуються вимогами іншого документа – Положення № 7 [9]. Відповідно до пп. 5.1.1 п. 5.1 зазначеного Положення кредитна спілка з метою покриття втрат від неповернення кредитів формує за рахунок частини доходу резерв забезпечення покриття втрат від неповернутих позичок [9]. Крім того, з метою покриття втрат за іншою дебіторською заборгованістю кредитна спілка формує резерв сумнівних боргів, а разом вони складають страховий резерв.

Оскільки відповідно до п. 157.12 ст.157 ПКУ податковий облік кредитної спілки засновано на спеціальних нормах, то при формуванні кредитною спілкою страхового резерву для відшкодування можливих втрат за всіма вида-

ми кредитних операцій, придбаними цінними паперами та іншими активними операціями поєднати в податковому обліку загальні і «неприбуткові» норми неможливо. Обліковувати цю операцію за правилами п. 157.11 ст. 157 також не можна, оскільки доходи і витрати, визначені цим пунктом – це окремі показники, який відрізняється від загальних податкових доходів та витрат і прямо свідчить, що без доходів немає і витрат [3]. Як наслідок, кредитні спілки, які мають статус неприбуткових установ і які включено до Реєстру, не мають права окремо формувати витрати відповідно до загальних норм ст. 138 Податкового кодексу [8], то зазначені норми ст. 159 цього Кодексу на такі неприбуткові організації не поширюються. Якщо ж кредитна спілка не має статусу неприбутковості, то вона формує в обліку страховий резерв з урахуванням норм п. 159.2 ст. 159 Податкового кодексу та відшкодовує безнадійну заборгованість за рахунок страхового резерву на підставі п. 159.3 ст. 159 цього Кодексу [8].

Отже, враховуючи вищезазначене, кредитні спілки віднесено до фінансових установ, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а фінансова послуга має на меті отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів, то виникає протиріччя між статусом кредитної спілки як неприбуткової організації та її головною функцією – отриманням прибутку. Диференціація ставок оподаткування суб'єктів фінансового ринку приводить до переливу капіталу в ті сфери, де податкове навантаження нижче середнього рівня. Зокрема на фінансовому ринку спостерігається чітка тенденція до злиття банків зі кредитними спілками, що призводить до ускладнення визначення розміру об'єкта оподаткування, та сприяє тінізації доходів цих фінансових інститутів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908-III // [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>
2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III // [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>
3. *Задорожний О.* Кредитні спілки: податковий облік / О.Задорожний // Вісник податкової служби України - № 29. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG120674.html.
4. *Квасовський Р.О.* Проблемні аспекти прямого оподаткування страхових компаній в Україні [Текст] / Р.О. Квасовський, М.В. Стецько // Фінанси України. – 2011. – № 1. – с. 52-63
5. Кредитні спілки: оподаткування в умовах Податкового кодексу [Електронний ресурс] / Бізнес-Україна (видавничий дім). – Режим доступу: http://www.ukrbizn.com/operatory/kredintye_souzy/202-kreditn-splki-opodatkuvannya-v-umovah-podatkovogo-kodeksu.html
6. Наказ Державної податкової служби України від 31.01.2011 № 56 «Про затвердження форми та Порядку складання Податкового звіту про використання коштів неприбуткових установ та організацій» http://sts.gov.ua/?art_id=313163&cat_id=308194
7. Наказом Державної податкової служби України від 24 січня 2011р. № 37 «Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій» http://sts.gov.ua/?art_id=313163&cat_id=308194
8. Податковий Кодекс № 2755-VI від 02.12.2010р. [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
9. Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 16 січня 2004 року № 7 «Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>

10. Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 25 грудня 2003 року « 177 «Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0069-04>

11. Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від від 01.03.2011 р. № 111 «Методика формування та списання небанківськими фінансовими установами резерву для відшкодування можливих втрат за всіма видами кредитних операцій (за винятком позабалансових, крім гарантій), придбаними цінними паперами (у тому числі іпотечними сертифікатами з фіксованою дохідністю), іншими активними операціями згідно

із законодавством, включаючи нараховані за всіма цими операціями проценти та комісії» [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0069-04>

12. *Унінець-Ходаківська В.П.* Ринок фінансових послуг: теорія та практика. Вид. 2-ге, доп. і перероб [Текст]:[- Навчальний посібник]/ В. П. Унінець-Ходаківська – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

13. *Хомутенко В.* Вплив Податкового кодексу України на рівень фінансового забезпечення кредитних спілок [Електронний ресурс] // В.Хомутенко, О. Волкова // Вісник НБУ. – 2011. – № 3. - С. 22-25. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vnbu/2011_3/2011_03_15.pdf